

*СТЕПАНЕНКО С. В., кандидат економічних наук, доцент
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Україна, м. Полтава*

ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИМІР УПРАВЛІНСЬКОГО РЕСУРСУ

Проблеми інтелекту та інтелектуального потенціалу людини уже давно перебувають у полі зору учених різних спеціалізацій: нейробіологів, психологів, кібернетиків, педагогів, філософів, економістів, юристів та ін. Кожна з окреслених наук робить свій вклад в осмислення цього феномену. І хоча проблема створення цілісної міжпредметної концепції інтелекту, яка б синтезувала надбання багатьох наук, досі залишається нерозв'язаною, теорія інтелекту продовжує розвиватися, зокрема за рахунок збагачення науковими надбаннями тих дисциплін, які традиційно не визначали розумові здібності людини безпосереднім об'єктом свого вивчення. Однією із таких дисциплін є менеджмент, у рамках якого інтелект розглядається крізь призму управлінських відносин.

Управління як трудова діяльність, спрямована на організацію та координацію роботи працівників та їх колективів, по-суті, є особливим різновидом інтелектуальної праці. По-перше, управлінська праця пов'язана із перетворенням (прийманням, переробкою, передаванням тощо) інформації, яка є предметом і результатом інтелектуальних зусиль керівника. По-друге, управлінська праця є працею творчою (у дечому спорідненою з мистецькою), у якій задіяні всі структури інтелекту. Оскільки відносини керування-підкорення передбачають незліченне розмаїття аспектів взаємодії людей зі своїми індивідуальними психофізіологічними якостями, управлінській праці притаманний високий ступінь невизначеності. Це означає, що у менеджменті немає і не може бути суворо визначених правил і алгоритмів – кожне рішення, кожен крок управлінця визначаються його особистісними характеристиками й контекстом кожної конкретної ситуації. По-третє, одним із ключових результатів управлінської праці (поряд із удосконаленням інтелектуального потенціалу суб'єкта управління) є прийняття управлінських рішень, що визначають подальший хід процесу управління, впливають на кінцевий результат діяльності організації. Ухвалення рішень являє собою більш або менш тривалий

у часі логіко-розумовий, емоційно-психологічний та організаційно-правовий акт, що потребує значних інтелектуальних зусиль самого менеджера та/або залучених компетентних осіб.

Виходячи з особливостей управлінської праці, інтелект можна розглядати як важливий управлінський ресурс, необхідний керівникові для прийняття оптимальних управлінських рішень. З огляду на це, актуальним для кожної людини (як потенційного керівника) є питання самоменеджменту інтелекту, управління власним інтелектуальним розвитком.

У теорії управління розроблено чимало переліків тих інтелектуальних якостей, що ними має володіти «ефективний керівник». Досить часто вони є просто результатом узагальнення спостережень та життєвого досвіду, продуктом систематизації управлінської практики. Водночас, залишається відкритим питання: які із цих якостей є найбільш специфічними саме в управлінській діяльності?

На думку психологів, інтелект – це якість психіки, що складається зі здатності пристосовуватися до нових ситуацій, здібності до навчання, розуміння та застосування абстрактних концепцій і використання своїх знань для управління навколишнім середовищем. На сьогодні у психології домінує підхід, відповідно до якого структура інтелекту розглядається як єдність усіх спеціальних і загальних пізнавальних здібностей людини [1].

Таким чином, інтелект об'єднує: а) спеціальні пізнавальні здібності людини, які співвідносяться з конкретними психічними процесами сприйняттям, пам'яттю, мисленням тощо; б) загальні пізнавальні здібності, що характеризують уже не рівень розвитку окремих психічних процесів, а їх цілісне функціонування (креативність, здатність до навчання, здатність до саморегуляції, рефлексивність тощо) [1].•

Американський психолог Говард Гарднер запропонував теорію множинного інтелекту, відповідно до якої кожна людина володіє принаймні дев'ятьма типами інтелекту, вираженими в різному ступені [2].

1. Вербально-лінгвістичний інтелект – це здатність ефективно застосовувати слова в усній (ведучий, оратор, політик, оповідач) або в письмовій (журналіст, драматург, поет, редактор) формі.

2. Логіко-математичний інтелект – це здатність розуміти причинно-наслідкові зв'язки, вирішувати абстрактні проблеми та логічні головоломки, формулювати наукові гіпотези, класифікувати, прогнозувати, підраховувати тощо.

3. Візуально-просторовий інтелект – інтелект, задіяний при розумінні картин та образів, передбачає здатність уявляти, машинально малювати, працювати над проектом дизайну тощо (розвинений у людей із професією художника, скульптора, архітектора, садівника, інженера).

4. Кінестетичний інтелект – це тип інтелекту, якому притаманне унікальне відчуття власного тіла, поєднане з можливістю контролювати й інтерпретувати рух, танцювати, жестикулювати, керувати фізичними предметами, установлювати гармонію тіла й розуму. Він властивий спортсменам, хореографам, артистам пантоміми, жонглерам, масажистам, окремим лікарям (наприклад, хірургам).

5. Музичний інтелект - це тип інтелекту, якому притаманні високе почуття звуку й емоційна здатність реагувати на нього. Цей тип представлений здатністю сприймати (подібно шанувальнику), розпізнавати (подібно музичному критику), трансформувати (подібно композитору) й виражати (подібно виконавцеві) музичні композиції.

6. Міжособистісний інтелект представлений здатністю швидко розпізнавати й оцінювати настрої, наміри, мотивації та почуття інших людей. Цей інтелект містить у собі сприйнятливність до виразу обличчя, голосу й жестів, здатність розпізнавати безліч різних міжособистісних сигналів і вміння точно реагувати на ці сигнали з точки зору прагматики.

7. Внутрішньообистісний інтелект представлений здатністю чітко сприймати себе (бачити власні переваги та недоліки), свідомо помічати внутрішній настрій, наміри, мотивації, темперамент і бажання; здатністю самодисципліни, саморозуміння й самооцінки.

8. Натуралістичний інтелект передбачає здатність навчатися за допомогою природи. Люди з домінантою цього типу інтелекту одержують задоволення від дій, пов'язаних із природою, наприклад, від спостереження за птахами, колекціонування метеликів і комах, від догляду за садом чи піклування за тваринами.

9. Екзистенціальний інтелект – це здатність філософствувати, медитувати, вивчати історію, культуру, релігію, обговорювати "життєві питання" тощо.

Цілком зрозуміло, що для керівника особливо важливими є розвиток тих типів інтелекту, які забезпечують його комунікацію, вплив на інших і особистий саморозвиток. Головна особливість мислення, інтелектуальної діяльності керівника, обумовлена характером його професійної діяльності, його практична

зорієнтованість, тобто спрямованість на реальні об'єкти і процеси, насамперед на людей та їх взаємини. Мислення керівника ніби вплетене в усі форми управлінської діяльності – планування, організацію, мотивацію, контроль. Цим пояснюються і деякі інші його особливості: а) майже завжди керівник змушений осмислювати проблему в умовах жорсткого ліміту часу, що робить неможливим висунення безлічі гіпотез; б) проблеми, що виникають у процесі управлінської діяльності, як правило, не мають однозначного рішення; ці рішення є лише умовно правильними; в) результати інтелектуальної діяльності відразу використовуються для зміни характеру проблемної ситуації; г) при осмисленні ситуації керівник повинен враховувати не тільки її головні, а й другорядні особливості, оскільки деталі можуть мати вирішальне значення. Ці та інші особливості управлінського мислення висувають особливі психологічні вимоги до інтелектуальних здібностей менеджера.

Мислення керівника має бути стабільним, тобто відрізнятись високим ступенем стійкості. Необхідність цієї якості пояснюється тим, що він має справу, насамперед, з людьми, які можуть підкорятися йому не повною мірою, приховувати свої справжні почуття та наміри, а іноді і намагатися маніпулювати керівником. Тому керівник повинен вміти логічно мислити і послідовно діяти в умовах складної, невизначеної ситуації. Відповідно, рішення керівництва мають бути чіткими, зрозумілими, виключати можливості їх викривленого тлумачення. Це полегшить подальшу перевірку їх виконання.

Керівник повинен вміти передбачати. Саме ця інтелектуальна якість управлінця дозволяє йому на основі узагальнення великих масивів інформації прогнозувати не тільки найближчі, а й віддалені результати своєї діяльності.

Велике значення в організації управлінської діяльності має особлива інтелектуальна властивість, що полягає в адекватному самосприйнятті та використанні сильних сторін свого інтелекту, а також в умінні приховувати його слабкі сторони. Ця властивість є важливою ланкою у формуванні дієвого механізму високопродуктивної розумової діяльності керівника та ефективного управління.

В управлінській практиці керівника досить розмаїтими та специфічними є прояви такої властивості інтелекту як креативність. Креативний менеджер володіє вмінням "бачити проблеми", творчо підходить до формулювання нових завдань перед працівниками, пропонувати нетрадиційні рішення складних проблем, забезпечує

реалізацію інноваційної функції організації, є експертом і безумовним авторитетом для підлеглих.

Важливу роль в організації управлінської діяльності відіграє здатність до саморегуляції. Саморегуляція забезпечує критичне ставлення до себе, дає змогу керувати власним станом і контролювати його, оптимізувати використання власних інтелектуальних та інших ресурсів.

Хрестоматійною є думка, що керівник повинен володіти високим рівнем інтелекту. Однак, як показує досвід, насправді тісного зв'язку між рівнем інтелекту і рівнем керівництва немає. Існує лише деяка залежність, але не пряма, а опосередкована безліччю умов, перш за все, рівнем професійної управлінської підготовки та досвіду. Загалом, можна стверджувати, що найбільш успішною діяльністю характеризуються керівники, які мають не стільки надвисокий рівень інтелекту, скільки оптимальний ступінь його вираження. Пояснити це можна зокрема й тим, що практично усі тести, за допомогою яких діагностують інтелектуальні здібності, адресовані теоретичному, а не практичному інтелекту. Разом із тим, вимоги до інтелектуальних функцій менеджера часто є незіставними з вимогами, на яких побудовані більшість IQ-тестів. Саме тому результати інтелектуального тестування окремих успішних менеджерів іноді можуть бути досить суперечливими.

Отже, інтелект відіграє ключову роль у здійсненні управлінських процесів. Управління виступає особливим різновидом інтелектуальної діяльності, у здійсненні якого беруть участь усі структури інтелекту, задіяні загальні і спеціальні пізнавальні здібності керівника. І хоча внесок управлінської науки у дослідження інтелектуальних процесів поки що не є зіставним із надбаннями нейробіології, психології, філософії тощо, наукові розвідки у цій царині є додатковим підґрунтям у пізнанні феномену людського розуму, ще одним кроком у напрямі створення цілісної міжпредметної концепції інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко А. Ф. Интеллектуальная деятельность руководителя [Электронный ресурс] / Ангелина Фридриховна Коваленко. – Режим доступа: <http://www.bl7.ru/article/10551/>.
2. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта / Говард Гарднер. – М: ООО «И. Д. Вильямс», 2007. – 512 с.